

Haloze pred izzivi prihodnosti

IZVLEČEK

Članek prinaša ključne ugotovitve o regionalni strukturi Haloz ter ponuja predloge in pobude za prihodnji razvoj pokrajine.

Ključne besede: Slovenija, Haloze, regionalna struktura, regionalni razvoj, regionalno planiranje.

ABSTRACT

Haloze and future challenges: findings, recommendations and initiatives

The article brings key findings on regional structure of Haloze hills and suggests recommendations and initiatives for the future development of the region.

Key words: Slovenia, Haloze, regional structure, regional development, regional planning.

Avtorji besedila:

MIRKO PAK, dr. geogr.

Pod vrbami 1, 1000 Ljubljana

E-pošta: mirko.pak@guest.arnes.si

VLADIMIR KOROŠEC, dr. geogr.

Proletarska ulica 14, 2325 Kidričevo

E-pošta: vladimir.korosec@guest.arnes.si

SIMON KUŠAR, dr. geogr.

Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta,

Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

E-pošta: simon.kusar@ff.uni-lj.si

Avtor fotografije:

VLADIMIR KOROŠEC

COBISS I.04 strokovni članek

Ugotovitve, predlogi in pobude

Haloze so tudi tista naša slovenska pokrajina, ki zaradi svoje obrobnosti, odročnosti za slovensko znanstveno središče ter ob skoraj popolnem pomanjkanju lastnega izobraženstva, če izvzamemo pokojnega dr. F. Žgeča, z družbeno-geografskega in tudi drugih vidikov doslej v podrobnem skoraj ni bila nič proučena" (1). Tako je v uvodnem odstavku svoje znanstvene monografije o Vinorodnih Halozah zapisal Vladimir Bračič. Njegovo pionirsko delo pri proučevanju Haloz je kasneje doživelo nadaljevanje, vendar tako popolne raziskave o Halozah in njihovih razvojnih problemih, kot jo je pripravil Bračič, ni bilo več.

V tej tematski številki Geografskega obzornika o Halozah smo avtorji strokovnih člankov želeli proučevanje omenjenega območja dopolniti z analizo najpomembnejših sodobnih razvojnih dejavnikov.

V tem, zadnjem strokovnem članku tematske številke Geografskega obzornika o Halozah poskušamo avtorji na osnovi analize stanja in razvojnih težen predstaviti temeljne ugotovitve o najpomembnejših razvojnih dejavnikih ter ponuditi svoje predloge in pobude za prihodnji razvoj pokrajine.

Demografski razvoj: temelj prihodnjega blagostanja pokrajine

Med letoma 1981 in 2007 se je število prebivalcev v Halozah zmanjšalo za 1689 ali za 12,5 %, od tega v Vinorodnih Halozah za 861 ali za skoraj 10 %, v Gozdnatih Halozah pa za 828 ali za več kot 17 %. Dolgoletna depopulacija je pripeljala do staranja prebivalstva in do pomanjkanja delovne sile za razvoj kmetijstva ter turizma, najbolj perspektivnih gospodarskih dejavnosti v pokrajini.

Za Haloze je značilna regionalno neenakomerna razporeditev prebivalstva. Na območjih rahle urbanizacije število prebivalcev zadnja leta celo narašča, v oddaljenih predelih pa še naprej nazaduje. Nizka izobrazbena raven Haložanov v primerjavi z regijskim in državnim povprečjem ne zagotavlja zadostnega števila nekmetijskih delovnih mest v regiji, hitrejšega razvoja podjetništva in hitrejšega regionalnega razvoja.

Po letu 1991 se pod vplivom višje izobrazbene ravni prebivalstva, socialnih sprememb, nove lokalne organiziranosti in višjega življenjskega standarda tudi v Halozah krepi socialni kapital, ki ga razumemo predvsem kot povezovanje in sodelovanje med ljudmi za uresničevanje skupnega namena (3). Socialni kapital na podeželju, ki se oblikuje v okviru društev, združenj, gospodarskih družb, zavodov, političnih strank in lokalne organiziranosti, obsega usposobljenost, znanje, informiranost in motiviranost prebivalcev za uveljavljanje družbenih in gospodarskih sprememb ter aktiviranje lokalnih razvojnih potencialov. Pomemben kazalnik razvitosti socialnega kapitala je vključenost prebivalcev v delovanje društev. V njih posamezniki ne uveljavljajo zgolj osebnih interesov, temveč so društva okolja za uresničevanje razvojnih ukrepov na lokalni ravni. Po podatkih za leto 2011 na območju Haloz deluje 121 društev z več kot 4500 člani, kar pomeni, da je vsak tretji domačin vključen v eno izmed tovrstnih povezav. Samo v različnih sekcijah štirinajstih kulturnih društev deluje več kot 900 članov.

Predlagani cilji in ukrepi na področju doseganja skladnejšega demografskega razvoja:

- z ukrepi na področju gospodarskega razvoja zmanjšati odseljevanje;

- spodbujati znanje in izobraževanje mladih na različnih ravneh;
- povečati število delovnih mest v Halozah;
- vključiti prebivalce v programe in ukrepe spodbujanja skladnega regionalnega razvoja.

Kmetijstvo: na poti nazadovanja ali ponovnega oživljanja

Za Haloze je značilna močna deagrarizacija povezana z opuščanjem obdelave kmetijskih zemljišč, njihovim zaraščanjem in ogozdomanjem ter z neustrezno socio-ekonomsko sestavo kmečkih gospodinjstev.

Stagnacija vinogradništva se kaže v splošnem nazadovanju in ekstenzifikaciji obstoječih vinogradov ter zmanjševanju njihovega obsega. Poleg domačinov najemajo vinograde tudi nedomačini, ki so se usmerili v intenzivno tržno vinogradništvo, medtem ko tujci, ki prihajajo večinoma iz Avstrije, odkupujejo najboljše vinograde. Takšen proces je iz gospodarskega vidika sicer razumljiv, iz narodnogospodarskega pa ne. Glede na majhen slovenski vinski trg in slabo organizacijo prodaje vina bi bilo potrebno izdelati podrobno raziskavo tega procesa ter njegovih posledic v lastništvu, razvoju in socioekonomskih dejavnikih haloškega vinogradništva.

Ali je lahko proizvodno šibko haloško kmetijstvo ustrezen dejavnik regionalnega razvoja? Ali Haloze lahko oziroma morajo živeti od vinogradništva? Odgovor na razmeroma zahtevno razvojno vprašanje je preprost: Haloze lahko in morajo živeti tudi od vinogradništva in kmetijstva, vendar je uresničevanje zastavljenih razvojnih ciljev na področju kmetijstva zelo zapleteno, zahtevno in dolgotrajno. Poglavitni dejavniki, ki utemeljujejo predpostavko, da Haloze lahko živijo od kmetijstva in v vzhodnem delu od vinogradništva, so tradicija in kakovost vinogradniške pridelave, znanje, odlične vinogradniške lege, kakovost okolja ter v novejšem času lokalnim potrebam prilagojena komunalna infrastruktura.

Haloško kmetijstvo ne zagotavlja le osnovnega ali dopolnilnega dohodka maloštevilnim domačinom, temveč je to dejavnost, ki dolgoročno ohranja poseljenost, preprečuje zaraščanje, varuje kulturno pokrajino in spodbuja razvoj nekmetijskih ter s kmetijstvom povezanih dejavnosti.

Predlagani cilji in ukrepi na področju trajnostnega razvoja kmetijstva:

- z ukrepi kmetijske politike izboljšati posestno sestavo (povečati povprečno velikost posesti);
- okrepiti vinogradništvo (obnoviti stare vinograde) in druge naravnim razmeram prilagojene kmetijske dejavnosti;
- podpreti vinogradnike pri obnovi terasnih vinogradov in povečanju površine vinogradov;
- podpreti ponoven razvoj sadjarstva, poljedelstva in vrtnarstva;
- domačim tržnim pridelovalcem pod ugodnimi pogoji omogočiti nakup zemljišč;
- vzpostaviti učinkovito organizacijo tržnega kmetijstva, pridelave grozdja in prodaje vina;
- najbolj kakovostna kmetijska zemljišča zaščititi pred pozidavo.

Turizem: nova razvojna priložnost Haloz

Tako kot kmetijstvo se tudi turizem na območju Haloz v zadnjih dvajsetih letih ne more izvleči iz postopnega nazadovanja. Turistično najbolj zanimive lokacije Švabovo, Gorca ter gradova Borl in Štatenberg so zaprti: nimajo ne vsebine ne dolgoročnih razvojnih programov. Neizkoriščena sta promet po mednarodni prometni smeri med Mariborom in Zagrebom (veja X. koridorja) ter bližina milijonske zagrebške in nekoliko manjše graške aglomeracije, šibka je tudi mreža turističnih kmetij.

Haloški turizem je slabo organiziran. Temelji predvsem na lokalnih organizacijah in posameznikih, šibka je promocija naravnih in družbenih vrednot. Pri njegovem razvoju občine ne sodelujejo niti med seboj niti z drugimi organizacijami. Razlogi za takšno stanje so mnogovrstni. Zagotovo je med njimi tudi dvom v uspešnost investicij v gospodarsko razmeroma neaktivnem okolju.

Turizem in kmetijstvo sta v Halozah povezani dejavnosti, ki lahko dolgoročno le z vsebinskim in gospodarskim povezovanjem zagotavljata kakovosten regionalni razvoj.

Predlagani cilji in ukrepi na področju razvoja turizma:

- razvijati turistično ponudbo in druge dopolnilne dejavnosti na kmetijah (uporaba počitniških

- bivališč za turistične namene, domači ponudniki ob avtocesti skozi Haloze);
- povečati in izboljšati turistično ponudbo ter infrastrukturo;
- vzpostaviti ustrezno turistično organizacijo kot nosilko razvoja turizma v pokrajini;
- funkcionalno povezati haloško turistično ponudbo s Spodnjim Podravjem in Ptujem;
- dvigniti turistično promocijo na višjo raven.

Razvoj obrti in podjetništva

Po letu 1991 so globalne gospodarske razmere pospešile propadanje haloških industrijskih obratov, število delovnih mest pa se je zmanjšalo tudi v tradicionalnih zaposlitvenih središčih Haložanov. S preoblikovanjem Kmetijskega kombinata Ptuj se je močno zmanjšalo število delovnih mest v kmetijstvu. Razmeroma nizka izobrazbena raven prebivalcev in šibke socialne razmere ne omogočajo hitrejšega razvoja drobne obrti in podjetništva. V Halozah je kljub temu veliko neizkoriščenih naravnih in družbenih možnosti ter priložnosti, ki bi jih bilo mogoče izrabiti za razvoj različnih gospodarskih dejavnosti in zaposlitev domačinov.

Predlagani cilji in ukrepi na področju spodbujanja podjetništva in obrti:

- načrtno spodbujati in usposablјati mlade za razvoj podjetništva na področju storitvenih dejavnosti, oskrbe, turizma in predelave kmetijskih pridelkov;
- sistematično zagotavljati pogoje za razvoj javno-zasebnega partnerstva na področju obrti in podjetništva;
- spodbujati investicije na področju rabe obnovljivih virov energije;
- razvijati in uveljaviti skupno blagovno znamko "Haloze".

Preoblikovanje poselitvene strukture in kulturne pokrajine

Z ustanovitvijo novih občin leta 1995 in v naslednjih letih se je v Halozah načrtno gradilo in obnavljalo komunalno infrastrukturo, kar je izboljšalo kakovost bivalnega okolja, pospešilo urbanizacijo in vzpostavilo ustrezne razmere za gospodarski razvoj

na različnih področjih. V pokrajini je potekalo preoblikovanje poselitvene strukture z vračanjem odseljenih Haložanov, s prenavljanjem počitniških bivališč in njihovim spreminjanjem v stalna bivališča ter z gradnjo novih počitniških in stalnih bivališč, ki so jih premožnejši lastniki zgradili na privlačnih legah. Vse to je vplivalo na preoblikovanje tradicionalne kulturne pokrajine, ki jo na eni strani zaznamuje spremenjena raba kmetijskih zemljišč, zaraščanje in opuščanje malih vinogradov, na drugi pa propadanje arhitekturne in poselitvene dediščine ter vnašanje za Haloze netipičnih arhitekturnih in gradbenih prvin.

Predlagani cilji in ukrepi za skladni prostorski razvoj:

- sistematično usklajevati prostorske načrte znotraj poselitvenih območij med vsemi uporabniki (natančno opredeliti poselitvena območja in funkcije znotraj naselij);
- okrepiti središčne dejavnosti in infrastrukturo v občinskih središčih ;
- graditi cestno in drugo infrastrukturo, ki omogoča gospodarsko revitalizacijo območja;
- vzpostaviti sodelovanje med haloškimi občinami pri usklajevanju regionalnega razvoja;
- načrtno spodbujati ohranjanje arhitekturne dediščine in za to zagotoviti potrebna sredstva;
- usposobiti prebivalce za varovanje in revitalizacijo naravne in kulturne dediščine, posebno arhitekturne dediščine.

Sklep

Temeljni geografski analizi regionalno-razvojne problematike Halož avtorja Vladimirja Bračiča Vinorodne Halože in Gozdnate Halože (1, 2) kot najpomembnejše regionalne razvojne dejavnike v Haložah izpostavljata izredno razgibano površje s strmimi pobočji, pomanjkanje ravnih zemljišč za tržno kmetijstvo, neugodne prsti ter neugodno socialno in gospodarsko strukturo, obrobni in obmejni položaj, pomanjkanje kapitala in

prometno odmaknjenost, ob tem pa izredno ugodne razmere za vinogradništvo in sadjarstvo. Skozi Halože vodi ena od glavnih cestnih povezav med Srednjo in Zahodno Evropo ter Balkanom z milijonsko zagrebško urbano aglomeracijo v neposredni bližini.

Pol stoletja kasneje so za Halože značilni podobni razvojni procesi, ki so pokrajino, kljub nekaterim ugodnim razvojnim dejavnikom zlasti za razvoj kmetijstva in turizma, pustili na razvojnem obrobju. Ob poglobljanju nekaterih neugodnih razvojnih procesov, kot so opuščanje obdelave zemlje, nazadovanje in odtujevanje vinogradov, pomanjkanje ustrezne delovne sile za intenzivno kmetijstvo, nerazvita infrastruktura ter skromna rast turističnega prometa, so severno in vzhodno obrobje ter široke doline na območjih občinskih središč zajeli urbanizacija, širitev poselitve in rast števila prebivalcev.

Halože ali vsaj njihov večji del ne morejo dohajati bolj razvitih regij. Največji razvojni potencial imajo za razvoj turizma, saj ima izjemno obsežno, a žal gospodarsko šibko vplivno območje. Eden največjih problemov turizma je organizacija, kar bo vsaj do neke mere rešeno šele z oživitvijo najbolj znanih turističnih točk in ureditvijo turistične infrastrukture ob mednarodni prometnici. Za temi načrti morajo stati gospodarsko močni subjekti in ne le lokalne skupnosti, kot so doslej le malo uspešna ptujska regija ali z razvojnimi problemi otepajoče se Podravje. Podobno velja tudi za druge razvojne dejavnike, predvsem za nekdanje izredno kakovostno in daleč po Evropi znano vinogradništvo.

Avtorji člankov se za sodelovanje pri njihovem nastanku ter za pomoč pri proučevanju Halož zahvaljujemo županu Občine Podlehnik gospodu Marku Maučiču, mag. Ivanu Banu in gospodu Ludviku Maučiču iz Občine Podlehnik, gospodu Stanetu Napastu in študentom 2. letnika geografije na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (enopredmetni in dvodisciplinarni študij) v študijskem letu 2010/2011.

Viri in literatura

1. Bračič, V. 1967: Vinorodne Halože. Maribor.
2. Bračič, V. 1982: Gozdnate Halože. Maribor.
3. Potočnik Slavič, I. 2009: Socialni kapital na slovenskem podeželju. Dela 31. Ljubljana.